

OIKEUDENKÄYNTIKULUT PÄÄASIARATKAISUN PUUTTUESSA – UUSIEN ENNAKKOPÄÄTÖSTEN VALOSSA

1 Johdanto

Tunnetusti oikeudenkäymiskaaren¹ 21 luku lähtee siitä, että dispositiivisessa siviiliasiassa kuluratkaisun sisältö seuraa pääasialkaisu² sisältöä: Asian häviäminen eli oikeudenkäynnin häviäminen täysin johtaa täyteen kuluvastuuseen 1 §:n nojalla.³ Osittainen häviö johtaa 3 §:n mukaan kulujen kuitaukseen tai jonkinasteiseen kuluvastuuseen riippuen siitä, kuinka lähellä tasatulosta pääasialkaisu on.⁴ Poikkeuksellisissa tilanteissa tuomioistuin voi antaa kuluratkaisun, joka ei seuraa pääasialkaisu sisältöä (4, 5, 8 a tai 8 b §:n nojalla). Indispositiivisessa siviiliasiassa pääsääntö on toinen: 2 §:n mukaan kulut kuitataan, jollei kulukorvaukseen ole erityistä syytä.

Toisinaan tuomioistuin joutuu antamaan kuluratkaisun asiassa, jossa pääasialkaisu ei ole. Täl-

löin se voi usein ottaa pääasialkaisu *korvikkeeksi* jonkin muun mittarin, jota kuluratkaisu voi seurata. Lisäksi on tilanteita, joissa formaali oikeussääntö määrää kuluratkaisu sisällön pääasialkaisu puuttuessa.

Luodaan ensin yleissilmäys siihen, mitä eri tilanteita aihe kattaa. Pääasialkaisu jää puuttumaan ensinnäkin, kun tuomioistuin jättää kanteen tutkimatta. Tällöin tuomioistuin katsoo kantajan hävinneen OK 21:7.1:n nojalla ja tuomitsee 1 §:n mukaisen täyden korvauksen. Koska 7 §:n 1 momentti ei ole tulkinnanvarainen, sitä ei tarkastella enempää. Kantaja voi myös peruuttaa kanteensa, kun se on vireillä käräjäoikeudessa. 7 §:n 2 momentissa säädetään:

Jos asian käsittely jätetään sillensä sen vuoksi, että asianosainen on peruuttanut kanteensa tai jäänyt

¹ Oikeudenkäymiskaari 4/1734, myöhemmin OK.

² Termejä pääasialkaisu ja kuluratkaisu käytetään vakiintuneesti parivaljakkona, ks. esim. KKO 2019:59 ja Antti Jokela, Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeudenkäynti, Alma Talent 2019 s. 185–190. Näin tehdään tässäkin artikkelissa, sillä kielenkäyttö on melkein aina ongelmatonta. Toki esimerkiksi turvaamistoimien yhteydessä pitää toisinaan puhua asialkaisuusta ja kuluratkaisuusta, ks. esim. alaviite 9 alla.

³ Täysi korvaus toki kattaa vain tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset kulut, kuten 1 §:ssä säädetään. Oikeuskirjallisuudessa puhutaan usein täyden korvauksen periaatteesta, ks. esim. Satu Saarensola, Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus, Suomalainen lakimiesyhdistys 2017 s. 79–83. On kuitenkin kyseenalaista, olisiko osuvampaa puhua periaatteesta vai säännöstä. Pääsäännöstä kirjoittaa mm. Jokela 2019 s. 36.

⁴ Tarkkaan ottaen OK 21:3:n sääntely on toki monimutkaisempaa. Perusteellisesti sitä käsittelee Jokela 2019 s. 122–132. Oikeastaan myös OK 21:3 toteuttaa pääsäännön mukaista kuluvastuuta (suurpiirteisemmällä tai tarkemmalla tavalla), ks. Juha Lappalainen, Siviiliprosessioikeus II, Kauppakaari 2001 s. 78.

saapumatta tuomioistuimeen, hänen on korvattava vastapuolensa kulut, jollei ole erityistä syytä määrätä korvausvelvollisuudesta toisin.

Oikeuskäytännön mukaan lainkohtaa sovelletaan myös indispositiivisissa riidoissa ja hakemusasioissa.⁵ OK 21:7.2 ei kuitenkaan sovellu, kun asia jää sillensä kummankin asianosaisen poissaolon vuoksi. Tässä tapauksessa tuomioistuin ei anna kuluratkaisua, joten tapausta ei tarkastella enempää.⁶ Pääasiallisen jää puuttumaan myös, kun asianosaiset sopivat pääasian sen ollessa vireillä – alemmassa tai ylempässä tuomioistuimessa. Oikeuskäytännön mukaan asianosaiset voivat tällöin jättää pelkän kulukysymyksen tuomioistuimen ratkaistavaksi.⁷

On myös mahdollista, että asianosainen valittaa tuomiosta ja sittemmin peruuttaa valituksensa (pääasiallisen osalta). Alemman tuomioistuimen pääasiallisen jää sinänsä voimaan, mutta eräissä tapauksissa ylempi tuomioistuin voi harkita kuluratkaisua lähinnä OK 21:7.2 §:n valossa.⁸ Artikkelissa on luontevaa käsitellä tätäkin harkintatilannetta, koska se muistuttaa tilannetta, jossa pääasiallisen ei ole. Sen sijaan en tarkastele tapauksia, joissa asianosainen tyytyy pääasialliseen ja valittaa vain kuluratkaisusta – vedoten esimerkiksi luvun 8 a ja 8 b §:iin.⁹

Korkein oikeus antoi viime vuonna aiheesta kolme ennakkopäätöstä, jotka koskivat oikeuden-

käyntikuluja kanteen, edunvalvontahakemuksen ja valituksen peruuttamisen jälkeen. Artikkelin tarkoitus on tehdä selkoa nykyisestä oikeustilasta. Aluksi luvussa 2 esitellään sovintotapauksia koskevaa kulukäytäntöä, joka on syytä tuntea ennakkopäätösten ymmärtämiseksi. Sen jälkeen artikkeli esittelee tuoreiden ennakkopäätösten perustelut ja arvioi niitä tarvittaessa kriittisesti. Tapausta KKO 2019:59 (”Rakennusvirheistä ja petoksesta”) tarkastellaan luvussa 3, tapausta KKO 2019:63 (”Alzheimer”) luvussa 4 ja tapausta KKO 2019:42 (”Crosskart”) luvussa 5.¹⁰ Järjestys johtuu siitä, että taustoiltaan yksinkertaisemmat jutut käsitellään ensin. Havainnot kootaan yhteen luvussa 6: Siinä muotoillaan pieni systemaattinen kehikko, joka auttaa jäsentämään kuluratkaisua pääasiallisen puuttuessa. Samalla yritetään antaa sisältöä OK 21:7.2:n väljälle ilmaukselle erityinen syy.

2 Sovinto

Kun asianosaiset sopivat pääasian, he useimmiten pääsevät sopuun myös oikeudenkäyntikuluistaan.¹¹ Toisinaan he kuitenkin pyytävät tuomioistuinta ratkaisemaan pelkän kulukysymyksen. Vuosia 1998–1999 koskevan empiirisen tutkimuksen mukaan näin tapahtui vain muutamassa prosentissa käräjäoikeuksissa vahvistetuista sovintoista.¹² Myöhemmin on

⁵ KKO 2006:106 kohta 4; KKO 2019:63 kohdat 7–9.

⁶ Jokela 2019 s. 167.

⁷ Ensimmäisen kerran näin linjattiin ennakkopäätöksessä KKO 1996:131. Sitä ennen vallitseva käsitys oli, että sovintotapauksessa asianosaiset kantavat omat kulunsa. Ks. *Juha Halijoki*, Oikeudenkäyntikulut ja niiden jakautuminen, DL 2/2000 s. 205–229, siinä s. 221. Muiden Pohjoismaiden oikeustilasta ks. *Jokela* 2019 s. 166.

⁸ Melko monimutkaisia oikeusnormeja tarkastellaan luvussa 4 tapauksen KKO 2019:42 yhteydessä.

⁹ Harkintatilanne on näet sisällöltään erilainen. Esimerkiksi tuore ennakkopäätös KKO 2020:14 ei ole tämän artikkelin kannalta relevantti, koska taustalla oli turvaamistoimen edellytyksiä koskeva asiallisen, johon valittaja oli tyytynyt. OK 21:7.2 ei siksi sovelnut, kuten perustelukohdissa 12–14 todettiin.

¹⁰ Olen keksinyt ratkaisuille lempinimet, jotka helpottavat etenkin niiden mieleen painamista ja erottamista toisistaan. Suomessa tätä on suositellut *Jyrki Virolainen*, Ruotsin Högsta domstolen, osa IV, 8.2.2019 <https://jyrkivirolainen-oikeus.blogspot.com/2019/02/135-ruotsin-hogsta-domstolen-osa-iv.html> ja käyttänyt etenkin *Dan Frände*, HD:s straffrätts- och straffprocessrättspraxis år 2017, JFT 3–4/2018 s. 195–240, *passim*. Lempinimet on poimittu itse ratkaisutekstistä, jotta niitä voi käyttää myös ratkaisujen etsimiseen Edilexistä tai Finlexistä.

¹¹ Asianosaiset pääsääntöisesti saavat sopia myös kuluista silloinkin, kun toinen heistä saa oikeusapua. Näin tulkittiin ennakkopäätöksessä KKO 2018:68, jossa linjausta perustellaan lähinnä yhdenvertaisuudella ja sovintojen edistämällä. Sovintoa ei kuitenkaan pidä vahvistaa, jos sillä on kollusiivinen tarkoitus.

¹² *Kaijus Ervasti*, Käräjäoikeuksien sovintomenettely, Oikeuspoliittisen tutkimislaitoksen julkaisuja 207 (2004) s. 284–285, 291, 296.

kuitenkin arvioitu, että pelkkä kulukysymys jätetään tuomioistuimelle ”varsin usein”.¹³ Joka tapauksessa tämä mahdollisuus edistää pääasian sopimista, sillä yksi hankala liitännäiskysymys voidaan tarvittaessa jättää tuomioistuimen riesaksi.¹⁴

OK 21 luvun säännöksistä tai esitöistä ei selviä, millä perusteilla kuluratkaisu tulee tällöin tehdä. Pääasiaratkaisun korvaavat mittarit onkin muotoiltu oikeuskäytännössä. Keskeisessä ennakkopäätöksessä KKO 1996:131 todetaan ensinnäkin, että sovintotilanteille ei voida muotoilla yhtä yleispätevää kulusääntöä, koska ne ovat kovin erilaisia. Seuraavaksi korkein oikeus muotoilee harkintakehikon perustelukappaleessa, joka on syytä siteerata kokonaan:

Toisinaan tuomioistuimelle on kuitenkin esitetty oikeudenkäyntiaineistoa siinä määrin, että sille on voinut syntyä suhteellisen luotettavalla pohjalla oleva käsitys siitä, miten itse riitakysymys olisi sen mielestä tullut ratkaista. Luonnollisena lähtökohtana on tällöin, että kulukysymys ratkaistaan tuomioistuimen ajatellun pääasiaratkaisun perusteella. Jos pohja tällaiselle päätöksenteolle sen sijaan osaksi tai kokonaan puuttuu, tarjoaa alkuperäisten vaatimusten ja sovinnon välinen vertailu täydentävän tai korvaavan ratkaisuperusteen. On kuitenkin otettava huomioon, ettei sovinto monesta eri syystä välttämättä vastaa todennäköistä tuomioistuinratkaisua asiassa. Tähän nähden kulukysymystä koskeva ratkaisu asianosaisten sovittua

pääasian on viime kädessä voitava perustaa melko vapaaseen, soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä noudattelevaan kohtuusharkintaan.

Toisin sanoen ensisijainen mittari on tuomioistuimen *hypoteettinen pääasiaratkaisu*, toissijainen mittari on sovinnon ja vaatimusten *vertailu* ja viimesijainen mittari melko vapaa *kohtuusharkinta*. Harkintakehikkoa on sittemmin hyödynnetty muun ohessa ennakkopäätöksissä KKO 1997:77, KKO 2001:68¹⁵ ja KKO 2002:96¹⁶, ja siihen viitataan hyväksyvästi tuoreessa ratkaisussa KKO 2018:68. Korkeimman oikeuden linja saa lisätukea myös siitä, että lainsäätäjä vuonna 1998 huomioi linjan eikä ryhtynyt muuttamaan sitä säännöksillä.¹⁷

Oikeuskirjallisuudessa korkeimman oikeuden linjaa on myös kritisoitu. Kaksi ensisijaista mittaria ohjaavat tuomioistuinta etsimään ja toteamaan jutun ”häviäjän”. Tämä on sovintotapauksessa periaatteellisesti ongelmallista ja voi aiheuttaa jopa molemmille tarpeetonta kaunaa.¹⁸ Toisaalta on asiallisesti hyväksyttävää, että ratkaisu *oikeudenkäyntikuluista* nojautuu mahdollisimman oikeudellisiin ja menettelyn alussa ennakoitaviin syihin eli ennen kaikkea kanteen aiheellisuuteen.¹⁹ Tämä ensinnäkin puoltaa hypoteettisen pääasiaratkaisun etusijaa. Samalla perusteella voidaan ymmärtää, miksi kulukorvaus on mahdollinen sovintoon päättyvässä oikeudenkäynnissä mutta mahdoton tuomioistuinsovittelus-

¹³ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke: Oikeudenkäyntikulut, 2011 s. 190. Siinä ilmiötä selitetään oikeusturvavakuutuksen ehdoilla, joiden mukaan vakuutuskorvaus edellyttää, että vastapuolelta vaaditaan täysimääräistä kulukorvausta.

¹⁴ Näin myös *Risto Koulu*, KKO:n ratkaisut kommentein 2002:II, ratkaisun KKO 2002:96 kommentti.

¹⁵ Äänestys 4-1 lopputuloksesta. Tapauksessa asianomistaja oli ajanut yksin vahingonkorvausvaatimusta sekä syytetty kotirauhan häiritsemisestä ja pakottamisesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, myöhemmin ROL) 9:8.1:n mukaan oikeudenkäyntikuluista asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa on soveltuvin osin voimassa, mitä riita-asioista säädetään.

¹⁶ Asuntokauppariidan asianosaiset olivat päässeet sovintoon hovioikeuden pääkäsittelyn alkuvaiheessa. Ensimmäinen kysymys koski käräjäoikeuskuluja, joita arvioitiin sovinnon ja vaatimusten vertailun sekä osavoittoa koskevan OK 21:3.2:n valossa. Toinen kysymys koski hovioikeuskuluja, joiden arvioinnissa hyödynnettiin myös OK 21:4.1:ää tarpeettomasta oikeudenkäynnistä. Ks. myös *Koulu* KKO 2002:96.

¹⁷ Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 8 ja 9 §:n sekä käräjäoikeuslain 19 §:n muuttamisesta 107/1998 vp s. 23.

¹⁸ Ks. *Heidi Lindfors*, KKO:n ratkaisut kommentein 2001:I, ratkaisun KKO 2001:68 kommentti. ”Häviäjän” harmi voi syntyä itse toteamuksesta, ”voittajan” harmi taas sen spekuloinnista, olisiko hänen sitenkin kannattanut riidellä tuomioon asti. Ks. myös *Jaakko Salminen*, Oikeustieto 4/2012 s. 20–24, siinä s. 23–24.

¹⁹ Sovintohan voi paljolti johtua asianosaisten henkilökohtaisesta takaiskusta, joka saa hänet luopumaan prosessista kesken kaiken.

sa.²⁰ Asianosainen lähtee oikeudenkäyntiin saadakseen vaatimuksensa hyväksytyä ainakin jossain määrin; hän ei kuitenkaan tiedä vielä, onnistuuko se sovinnon vai tuomion kautta.

Toki ratkaisuperusteen systemaattinen etusija on eri asia kuin sen tosiasiallinen merkitys. Pääasiallisen puuttuessa voi kuvitella kyllin luotettavasti vain, jos todistelu on jo riittävässä määrin esitetty. Käräjäoikeus siis voi aniharvoin käyttää mittarina hypoteettista pääasiallisen puuttuessa.²¹ Itse asiassa käräjäoikeudessa riitoja sovitaan niin varhaisessa ja jäsenytymättömässä vaiheessa, että kohtuusharkinta on käytännössä olennainen kuluratkaisun peruste. Kun riita sovitaan hovioikeudessa, sovinnon ja vaatimusten vertailu on yleinen mittari. (Pääasiallisen puuttuessa kuvittelu estyy, jos hovioikeudessa oli määrä esittää uutta todistelua.) Oikeuskäytännössä tulkinta-apua on haettu OK 21:3:n soveltamiskäytännöstä, joka koskee osittaisen voiton tilanteita.²² Ajatus on sinänsä järkevä, sillä tyypillisesti sovinnossa pannaan riita enemmän tai vähemmän puoliksi. OK 21:3:n soveltamiskäytäntö on tosin niin epäyhtenäistä, että sen ohjauskyky on vaatimaton.

3 Kanteen peruuttaminen – KKO 2019:59

Tapauksen ”Rakennusvirheistä ja petoksesta” taustalla oli riita- ja rikosprosessin vuorovaikutus: Kantaja A Oy oli peruuttanut kanteen, kun syyttäjällä oli nostanut samaa vastaajaa vastaan syytteen, joka oli perustunut osin samaan tapahtumainkulkuun (rakennusvirheisiin). Kanne oli muotoiltu sopimusperusteiseksi vahingonkorvauskanteeksi, kun taas syyte oli varustettu törkeän petoksen nimikkeellä. A Oy oli yhtynyt syytteeseen ja vaatinut vahingon-

korvausta rikosasian asianomistajana. Tämä rooli on tunnetusti vähemmän vaivalloinen ja sisältää pienemmän kuluriskin kuin kantajan rooli.²³

Riita-asia oli ollut vireillä käräjäoikeudessa yli vuoden ajan ennen syytteen nostamista. Tällöin vastaajalle oli koitunut huomattavasti oikeudenkäyntikuluja – kanteen peruuttamisen jälkeen hän oli vaatinut hieman yli 20 000 euron kulukorvausta OK 21:7.2:n nojalla. A Oy oli vastustanut kuluvaatimusta perusteeltaan ja määrältään. Käräjäoikeus oli hyväksynyt kuluvaatimuksen kokonaan ja hovioikeus hylännyt sen.

Korkeimmassa oikeudessa oli kyse siitä, oliko käsillä erityistä syytä poiketa 7 §:n 2 momentin pääsäännöstä. Esitöiden mukaan erityinen syy voi olla esimerkiksi tulos, joka kanteesta seuraa prosessin ulkopuolella. Jos kanne saa vastaajan täyttämään siinä vaaditun veloitteen, kantaja peruuttaa kanteensa ja silti saa kulukorvauksen tosiasiallisena voittajana.²⁴ Tämä *prosessinulkoisen tulos* on mittari, joka tulee pääasiallisen puuttuessa korvikkeeksi. Kohdan 12 mukaan merkitystä on myös sillä, onko kantaja aiheuttanut OK 21:4:ssä tarkoitetun tarpeettoman oikeudenkäynnin. Tässä tapauksessa kantajan käynnistämää siviiliprosessia ei sinänsä katsottu tarpeettomaksi.²⁵ Sen sijaan kanteen peruuttaminen ja asianomistajaksi ryhtyminen olivat olleet A Oy:n omia asianajollisia valintoja, joihin vastaaja ei ollut voinut vaikuttaa. Tämä puolsi siviiliprosessin kuluja asettamista A Oy:n kontolle, vaikka sen valinnat olivat olleet sinänsä ymmärrettäviä.

Korkein oikeus nosti esiin myös 14 §:n 2 momentin, jonka mukaan ratkaisu oikeudenkäyntikuluista on annettava samalla, kun tuomioistuin ratkaisee asian. Näin ollen tuomioistuin ei saa siir-

²⁰ Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011 27 §.

²¹ Sovinnon pitäisi syntyä pääkäsitteilyn lopun ja tuomion julistamisen välisenä aikana. Ks. myös Salminen OT 2012 s. 23.

²² Ks. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2011 s. 190–193.

²³ Syyttäjän syytteeseen yhtyneen asianomistajan on vastattava ainoastaan puhevallan käyttämisestä aiheutuneista erityisistä kuluista (ROL 9:8.2). *Jokela* 2019 s. 197 toteaa osuvasti, että asianomistaja voi esiintyä ikään kuin valtion ”levittämän sateensuojan alla”.

²⁴ Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta 191/1993 vp s. 15–16.

²⁵ Arvio perustui kaiketi siihen, että syyte oli nostettu vasta, kun kanne oli ollut yli vuoden vireillä. Päättyessään kanteen nostamisesta A Oy ei ollut voinut tietää, nostaisiko syyttäjä syytteen. Näin myös *Jari Väitöja*, KKO:n ratkaisut kommentteihin 2019:I, ratkaisun KKO 2019:59 kommentti.

tää kuluratkaisua toisen prosessin yhteyteen tai jättä odottamaan toisen prosessin tulosta.

Soveltaessaan 7 §:n 2 momenttia korkein oikeus ei voinut todeta, että syytteen nostaminen ja korvauskysymyksen siirtyminen rikosprosessiin olisi merkinnyt A Oy:n tosiasiallista voittoa. Ensinnäkään nämä muutokset eivät johtuneet kanteesta niin kuin vastaajan suoritus johtuu kanteesta esitöiden esimerkissä. Toiseksi rikosprosessin tulos ei ollut tiedossa ratkaistaessa siviiliprosessin kulukysymystä. Näin ollen (siviili)prosessinulkoista tulosta ei voitu käyttää mittarina.

Kohdassa 14 korkein oikeus toteaa kahteen kertaan, että korvaavaksi mittariksi ei voida ottaa myöskään hypoteettista pääasiaratkaisua, jonka tuomioistuimien kuvittelee kuluratkaisun avuksi.²⁶ Tämä käräjäoikeudenkin käyttämä perustelu on helppo ymmärtää: Kuvittelu valmisteluaineiston pohjalta olisi liian vaikeaa, ja siihen perustuva päätöksenteko olisi jo syyttömysolettaman kannalta epäilyttävää. Sitä paitsi rikosasian tuleva pääasiaratkaisu saattaisi olla ristiriidassa riita-asian hypoteettisen ratkaisun kanssa, mikä loisi ongelmia, esimerkiksi provosoisi ylimääräiseen muutoksenhakuun kuluratkaisusta.

Näin ollen tapauksessa ei jäänyt jäljelle erityistä syytä poiketa pääsäännöstä. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden ratkaisun ja jätti asian käräjäoikeuden lopputuloksen varaan. Kantaja siis velvoitettiin maksamaan vastaajan kulut.

Ratkaisua on mahdollista kritisoida aineellisesti kohtuuttomaksi, kun sitä tarkastellaan kantajan näkökulmasta. Luultavasti kanteen nostaminen oli ollut aiheellista ja sen peruuttaminen perusteltua. Mutta päinvastainen ratkaisu olisi vaikuttanut

vastaajan näkökulmasta yhtä lailla kohtuuttomalta, kuten kulukysymyksissä usein tapahtuu. Korkein oikeus syytäkin sivuutti epätasälliset intuitiot kohtuudesta ja ratkaisi asian vakiintuneiden ja ennakoitavien systeemiperustelujen mukaan.²⁷

Artikkelin kolmesta ratkaisusta ”Rakennusvirheistä ja petoksesta” on lähimpänä *deklaratorista ennakkopäätöstä*. Siinä näet ilmaistaan säännön kaltainen varsin selvä ja yleinen oikeusohje.²⁸ Ohjetta ei tiivistetä otsikossa, vaan perustelukohdassa 14:

Vastaavasti myöskään toisen oikeudenkäynnin mahdollisesti ennakoitavaa lopputulosta tai siihen liittyviä oikeudenkäyntikuluja ei voida ottaa huomioon ratkaistaessa oikeudenkäyntikuluja koskevaa asiaa toisessa asiassa. Kuluvastuuta koskevaa kysymystä on kussakin asiassa arvioitava siinä annettavan pääasiaratkaisun pohjalta ja yhteydessä.

Ratkaisu voidaan kiteyttää niinkin, että jos ensiprosessi on kantajan valinnan johdosta *syryäytynyt toisen prosessin tieltä*, pääasiaratkaisua ei saa kuvitella eikä prosessinulkoista tulosta ole olemassa.²⁹ Koska korvaavaa mittaria ei ole saatavilla, kuluratkaisun määrää OK 21:7.2:n formaali pääsääntö. Korkein oikeus muotoilee oikeusohjeen niin yleisesti, että se johtaa samaan tulokseen myös toisen oikeudenkäynnin ollessa muu kuin rikosprosessi.³⁰

Entä johtaako ohje samaan tulokseen jopa erikoistapauksessa, jossa toinen prosessi on jo tuottanut lainvoimaisen pääasiaratkaisun, kun tuomioistuimien vielä harkitsee ensiprosessin kulukysymystä? Skenaario on hyvin epätodennäköinen, mutta saattaa toteutua, jos asianosaiset hakevat muutosta vain ensiprosessin kuluratkaisuun. Mikäli kanteen peruuttaja on jo menestynyt toisessa prosessissa eli

²⁶ Sovintotapaukset ja kanteen peruuttamiset rinnastuvat pitkälti toisiinsa, mitä tulee kuluratkaisuun. Useinhan kanteen peruuttamisen taustalla on juuri sovinto.

²⁷ Myös *Vaitoja* KKO 2019:59 pitää ratkaisua hyvin ymmärrettävänä, mutta ratkaisulla täydennettyä kulujärjestelmää kantajan kannalta ongelmallisena. Hän harkitsi *de lege ferenda*, että tuomioistuimien saisi siirtää kulukysymyksen toiseen vireillä olevaan oikeudenkäyntiin. Sinänsä tämä mahdollisuus ehkäisisi aineellisesti ongelmallisia kuluratkaisuja erikoistapauksissa.

²⁸ Sen sijaan demonstratiiviset ennakkopäätökset eivät kiteytä oikeusohjetta, vaan antavat esimerkin argumenttien valinnasta ja punninnasta avoimessa tulkintatilanteessa. Ks. esim. *Heikki Kempainen*, Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset rangaistuksen määräämisen oikeuslähteinä, DL 6/2018 s. 869–891, siinä s. 870–871.

²⁹ Viittaus kantajan valintaan on tarpeellinen siksi, että ensiprosessi voi tulla toisen syryttämäksi myös kantajan tahdon vastaisesti. Vastaaja voi tehdä menestyksellisen prosessiväitteen, että asia kuuluu ratkaista välimiesmenettelyssä tai hallinto-tuomioistuimissa. Tällöin kanne jätetään tutkimatta ja kuluratkaisu tehdään yksinkertaisesti OK 21:7.1:n nojalla.

³⁰ Ks. myös *Vaitoja* KKO 2019:59.

saanut pääasiassa vaatimansa suorituksen, 7.2 §:n pääsäännöstä poikkeamiseen on vahvempia syitä kuin ”Rakennusvirheistä ja petoksesta” -tapauksessa; tuntuisi varsin hyväksyttävältä seurata kulukysymyksessä toisen prosessin pääasiaratkaisua. Mutta kohtien 13 ja 14 perusteella vaikuttaa siltä, että korkein oikeus soveltaisi tällöinkin pääsääntöä.³¹ Voidaan spekuloida, onko korkein oikeus todella tällä kannalla vai onko se muotoillut oikeusohjeensa hieman liian yleisesti.³²

4 Hakemuksen peruuttaminen – KKO 2019:63

Tapauksen ”Alzheimer” taustalla oli hakemuksen peruuttaminen edunvalvonta-asiassa eli *indispositiivisessa* asiassa. A oli huhtikuussa 2011 hakemuksessaan käräjäoikeudelle vaatinut, että hänen isälleen B:lle määrättäisiin edunvalvojaksi asianajaja X. Herra B oli vastustanut edunvalvontaa lausuen, että hänen asiansa tulivat hoidetuiksi Alzheimerin taudista huolimatta. Hän oli sittemmin kesäkuussa 2011 tehnyt edunvalvontavaltuutuksen, jossa oli valtuuttanut asianajaja Y:n hoitamaan asioitaan, mikäli hän menettäisi ymmärryksensä.

A oli jatkanut edunvalvontahakemuksen ajamista. Käräjäoikeus oli hylännyt sen joulukuussa 2012, mutta hovioikeus oli heti palauttanut asian, koska käräjäoikeus ei ollut ollut tuomionvoipa. Kesäkuussa 2014 edunvalvontavaltuutus oli tullut voimaan maistraatin vahvistamispäätöksellä. A oli peruuttanut hakemuksensa vasta helmikuussa 2015, minkä jälkeen käräjäoikeus oli jättänyt sen sillensä ja velvoittanut A:n korvaamaan B:n kulut.

Kuluratkaisun mukaan asiassa ei ollut ilmennyt, että edunvalvojan määräämisen edellytykset olisivat täyttyneet jo vuonna 2011; perustelu siis nojaa hypoteettiseen ripeään³³ pääasiaratkaisuun ja oikeudenkäynnin tarpeellisuuteen. A oli vienyt kulukysymyksen hovioikeuteen ja viimein korkeimpaan oikeuteen, joka ratkaisi sen vasta heinäkuussa 2019. Edunvalvontaprosessien pitäisi olla kiireellisiä ja joutuisia.³⁴

Korkeimmassa oikeudessa oli kyse ennen kaikkea siitä, kuinka pääasian indispositiivisuus vaikutti peruuttamisen jälkeiseen kuluratkaisuun. Kysymystä on käsitelty jo ennakkotapauksessa KKO 2006:106. Sen mukaan OK 21:7.2 soveltuu lapsen huoltoa koskeviin hakemusasioihin, jotka ovat relatiivisesti indispositiivisia.³⁵ Soveltamisessa toki täytyy huomioida asian laatu sekä OK 21 luvun muut säännökset ja taustaperiaatteet. ”Alzheimer”-ratkaisun kohdassa 9 korkein oikeus toistaa nämä oikeusohjeet. Argumenttia kehitellään kohdassa 11 niin, että asian indispositiivinen laatu ei yksinään ole erityinen syy poiketa 7 §:n 2 momentin pääsäännöstä.

Kohdasta 10 päätellen A oli perustellut muutoksenhakuaan prosessinulkoisella tuloksella eli tosiasiallisella voitolla. Maistraatin päätös oli hänestä merkinnyt sen vahvistamista, että B oli ollut edunvalvonnan tarpeessa. Kohdasta 12 lähtien tämä argumentti kumotaan. Edunvalvontavaltuutus on erilainen, lievempi ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavampi keino kuin edunvalvojan määrääminen. Edunvalvojan määrääminen on viimesijainen toimenpide tilanteisiin, joissa lievemmät keinot eivät riitä.³⁶ Sitä paitsi kesäkuun 2014 vahvista-

³¹ Tämä ilmenee etenkin jälkimmäisestä siteeratusta virkkeestä. Toisin sanoen ensimmäinen virke voidaan lukea ilman sanoja ”mahdollisesti ennakoitavaa” niin, että toisen oikeudenkäynnin (kuvitteellista tai toteutunutta) lopputulosta ei voida huomioida.

³² Kannattaa muistaa, että myös prejudikaattituomioistuimen huomio keskittyy käsillä olevaan tapaukseen eikä sen kaikkiin mahdollisiin variaatioihin.

³³ Tällaisessa tapauksessa hakemuksen alkuperäistä aiheellisuutta pitää arvioida kevään 2011 tilanteen eli hypoteettisen riipeän pääasiaratkaisun avulla. Prosessin kohde eli B:n edunvalvonnan tarve ei näet pysynyt samana prosessin aikana. Prosessin jatkamista kesäkuun 2011 jälkeen voidaan arvioida toisenlaisilla mittareilla, kuten jatkossa ilmenee.

³⁴ Ks. esim. *Johanna Tornberg – Matti Kuuliala*, Suomen edunvalvontaoikeus, Alma Talent 2015, s. 153.

³⁵ Ks. esim. *Anna-Kaisa Aaltonen*, Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa, Edita 2009, s. 132–133.

³⁶ Ks. esim. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä sekä holhoustoimesta annetun lain 8 §:n ja valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 6 §:n muuttamisesta 45/2008 vp s. 17. Perustelukohdassa 14 korkein oikeus korostaa ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta edunvalvontaoikeuden periaatteina.

mispäätöksestä ei voinut päätellä, että B olisi ollut edunvalvonnan tarpeessa jo keväällä 2011 eli että oikeudenkäynnin aloittaminen olisi ollut tarpeellista. Kohdan 17 lopussa todetaan johtopäätöksenä, että A ei ollut tosiasiasa voittanut asiaa.

Näin ollen korkein oikeus katsoi, ettei ollut erityistä syytä poiketa pääsäännöstä. Hakija A veloitettiin korvaamaan B:n kulut, mikä oli epäilemättä oikea lopputulos.³⁷ Herää kysymys, miksi asiasta piti antaa ennakkopäätös. Kulukysymys voitiin ratkaista melko yksinkertaisesti ennakkopäätöksen KKO 2006:106 ja edunvalvontaoikeuden perusteiden nojalla.³⁸

Perustelujen sisäisestä logiikasta voidaan toki tehdä pieni kriittinen huomio. Nähtävästi korkein oikeus jäsentää perustelukohdat 10–17 kokonaan sen kysymyksen alle, katsotaanko A tosiasialliseksi voittajaksi. Ei kuitenkaan liene tarpeellista eikä luontevaa liittää tähän kysymykseen sitä, oliko B edunvalvonnan tarpeessa keväällä 2011. A:n tosiasiallinen menestymättömyys on selvää jo siksi, että hän vaati B:lle *edunvalvojaa X* ja B sai vuosia myöhemmin *edunvalvontavaltuutetun Y*.³⁹ B:n tila keväällä 2011 liittyy pikemminkin eri mittariin eli kuvitteelliseen ripeään pääasiaratkaisuun.⁴⁰

5 Valituksen peruuttaminen – KKO 2019:42

Ratkaisun ”Crosskart” taustalla oli monivaiheinen ja omalaatuinen vahingonkorvausriita. Vastaaja B Oy oli järjestänyt yhteistyöyritykselle ja omille työntekijöilleen työaikana virkistystilaisuuden ja tilannut X Oy:ltä siihen ohjelman. X Oy oli omalla tahollaan sopinut, että A Oy järjesti tilaisuuteen ajelun crosskart-autoilla. (X Oy ei esiintynyt oikeudenkäynnissä,

mutta sen toiminta välikätenä oli merkinnyt, ettei A Oy:n ja B Oy:n välillä ollut ollut sopimussuhdetta. Siksi näiden riitaan sovellettiin vahingonkorvauslakia⁴¹.)

Virkistystilaisuudessa eräät B Oy:n työntekijät olivat ajaneet A Oy:n autoilla. He olivat sitä ennen allekirjoittaneet A Oy:n edustajan pyynnöstä lomakkeet, joiden mukaan he toimivat omalla vastuullaan ja sitoutuivat maksamaan järjestäjän määrittelemän korvauksen, jos aiheuttaisivat auton rikkoutumisen. Työntekijä C oli ajanut kiveen vahingoittaen autoa.

A Oy oli kanteessa vaatinut B Oy:ltä VahL 3:1.1:n nojalla korvausta auton korjauskuluista eli vahingosta, jonka työntekijä C oli *työssä aiheuttanut*. Käräjäoikeus oli hyväksynyt kanteen, mutta hovioikeus hylännyt sen, koska oli katsonut vahingon jäävän työnantajan korvausvastuun ulkopuolelle. Hovioikeus oli myös velvoittanut A Oy:n korvaamaan vastaajan käräjä- ja hovioikeuskulut. Tämän jälkeen A Oy oli vaatinut korvausta työntekijä C:ltä, joka siis ei ollut prosessin asianosainen. C oli maksanut korvauksen, mutta heti seuraavana päivänä kertonut maksaneensa pikaistuksissaan ja vaatinut rahoja takaisin.

A Oy oli lisäksi saanut valitusluvan korkeimpaan oikeuteen ja edelleen vaatinut korvausta B Oy:ltä. C oli sittemmin ilmoittanut korkeimmalle oikeudelle, ettei enää vaatinut A Oy:lle maksamaansa suoritusta takaisin. Tämän johdosta A Oy oli muuttanut vaatimuksiaan: Pääasiakysymyksessä se ei enää vaatinut B Oy:ltä suoritusta, vaan sen *vahvistamista*, että tämä oli isännänvastuussa vahingosta. Lisäksi A Oy vaati, että se vapautettaisiin velvollisuudesta korvata B Oy:n oikeudenkäyntikuluja ja että B Oy veloitettaisiin korvaamaan sen kulut kaikissa oikeusasteissa.

³⁷ Linjaus on johdonmukainen siinäkin mielessä, että edunvalvontahakemuksen ajaminen pääasiaratkaisuun (päätökseen) asti olisi mitä ilmeisimmin johtanut hakijan kuluvastuuseen OK 21:2:n nojalla. Ks. KKO 2000:129 ja *Tornberg – Kuuliala* 2015 s. 331–332.

³⁸ Ks. myös *Jyrki Virolainen*, Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen edunvalvonta-asiassa (KKO 2019:63), 16.7.2019, <https://jyrkivirolainen-oikeus.blogspot.com/2019/07/160-oikeudenkayntikulujen-korvaaminen.html>. Hän kiinnittää huomiota etenkin prosessin kohtuuttomaan kokonaiskesto.

³⁹ Indispositiivisen asian yhteydessä on toki erikoista puhua menestymisestä tai voittamisesta, kuten korkein oikeus ”Alzheimer”-ratkaisussa tekee. Ratkaisussa KKO 2006:106 puhutaan osuvammin siitä, onko hakemus johtanut muutoksiin.

⁴⁰ Mittari antaa epämääräisen tuloksen. Tästä ja A:n tosiasiallisesta menestymättömyydestä on yksinkertaista tehdä johtopäätös, että OK 21:7.2:n pääsäännöstä ei tule poiketa.

⁴¹ Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412, myöhemmin VahL.

Korkeimmassa oikeudessa oli ensinnäkin kyse siitä, oliko A Oy:llä oikeussuojan tarvetta. Pitikö kanne jättää tutkimatta tai sillensä prosessinedeltyksen puuttuessa? Jos kanne oli tutkittava, toiseksi täytyi arvioida pääasian muutosvaatimuksia. Lisäksi oli kyse oikeudenkäyntikuluista. Ratkaisu syntyi äänestyksessä luvuin 4-1; vähemmistö oli eri mieltä sekä oikeussuojan tarpeesta että kulukysymyksestä.

Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, että A Oy:llä oli oikeussuojan tarve ajaa kannetta. Kohdan 13 mukaan suoritusvelvollisuuden lakkaaminen ulkopuolisen tekemän suorituksen vuoksi on näet aineellinen väite, joka ei liity prosessinedeltykseen. Pääasian muutosvaatimuksista A Oy oli peruuttanut suoritusvaatimuksen, joka siis jäi sillensä. Vahvistusvaatimuksen enemmistö jätti tutkimatta, koska saatuaan korvauksen vahingosta A Oy:llä ei ollut oikeudellista intressiä saada vahvistustuomiota korvausperusteesta. Ratkaisun johdosta hovioikeuden pääasjatarkaisu jäi voimaan; vähemmistön mukaan koko pääasia tuli jättää sillensä, mikä merkisi hovioikeuden tuomion kumoamista. Enemmistö ryhtyikin hienojakoiseen käsitteanalyysiin erottaessaan oikeussuojan tarpeen ja vaatimukohtaisen oikeudellisen intressin. Kuluja koskevassa artikkelissa ei ole tilaa arvioida, onko erittely asiallisesti perusteltu.⁴² Joka tapauksessa kumpikin tulkinta jättää jäljelle kysymyksen kulkorvauksesta. Prosessinestehän merkitsee estettä käsitellä pääasia.⁴³

Kulukysymyksessä enemmistö arvioi erikseen alemmissa oikeuksissa syntyneitä ja korkeimmassa oikeudessa koituneita kuluja. Tarkastellaan ensin käräjä- ja hovioikeuskuluja. Suoritusvaatimuksen

peruuttamisen vuoksi pääasiavalitus oli jäänyt sillensä ja hovioikeuden pääasjatarkaisu voimaan. Tilanne kuitenkin eroaa asiallisesti niistä tilanteista, joissa asianosainen tyytyy pääasjatarkaisuun ja valittaa vain kuluratkaisusta. Tällaisessa erikoistapauksessa ei ole helppoa paikantaa kulukysymyksen soveltuvia normeja. Enemmistö nosti esiin 21 luvun 1 §:n pääsäännön, lopputulokseen johtaneet syyt, 4 §:n 2 momentin kuittaussäännöksen sekä 7 §:n 2 momentin kanteen peruuttamisesta. Lisäksi enemmistö huomioi oikeuskäytännössä muotoillut normit kulukysymyksiin, jotka muistuttivat ”Crosskart”-tapauksen ongelmaa: KKO 1996:131 koski kuluja pääasian tultua sovituksi, kun taas KKO 1990:31 ja KKO 1991:113 koskivat kuluja kanteen peruuttamisen jälkeen.⁴⁴

Enemmistö kiteyttää arviointikriteerit kohdassa 24.⁴⁵ Oikeudenkäynnin lopputulos voi johtua välisattumasta – esimerkiksi ulkopuolisen suorittamasta maksusta –, joka teki alun perin aiheellisen oikeudenkäynnin tarpeettomaksi ja aiheutti valituksen peruuttamisen.⁴⁶ Tällöin kuluratkaisu pääsääntöisesti seuraa hypoteettista pääasjatarkaisua:

Jos jutun hävinneen osapuolen vaatimukset ilman kyseistä tapahtumaa olisivat menestyneet, tällä on oikeus korvaukseen kuluistaan, ellei asiassa ole perusteita määrätä toisin esimerkiksi asian oikeudellisen epäselvyyden tai kohtuullisuusnäkökohtien perusteella. Jos osapuoli taas olisi ilman kyseistä tapahtumaakin tuomioistuimen käsityksen mukaan hävinnyt asian, tämä on yleensä velvoitettava korvaamaan vastapuolensa kulut.

Kohdissa 26–47 enemmistö perustelee huolellisesti, mikä on oikea hypoteettinen pääasjatarkaisu.

⁴² Ratkaisua käsittelee kaikin puolin Risto Koulu, KKO:n ratkaisu kommentein 2019:I, ratkaisun KKO 2019:42 kommentti. Tässä mainitsen vain, että enemmistön erittely on jonkinlainen innovaatio. Oikeussuojan tarve on näet perinteisesti samastettu oikeudelliseen intressiin, ks. Antti Jokela, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu – Oikeudenkäynti II, Alma Talent 2012 s. 508.

⁴³ Jokela 2012 s. 505.

⁴⁴ Kanteen peruuttamisen vaikutusta kulukysymykseen ei ollut säännelty ennen vuoden 1993 uudistusta. Mainitut ennakkopäätökset soveltuvat yhä OK 21:7.2:n tulkinta-avuksi, ks. Jokela 2019 s. 165.

⁴⁵ Koulu KKO 2019:42 yksinkertaistaa melko osuvasti, että kulukysymys ”palautuu oikeudenkäymiskaaren 21:7.2:n tulkitaan” ja pääasjatarkaisun ajatteluun.

⁴⁶ Jos valituksen peruutus taas johtuu valittajan ja vastapuolen sovinnosta, myös tämä prosessinulkoinen tulos on käyttökelpoinen mittari (hypoteettisen pääasjatarkaisun ohella). Valituksen peruutus voi myös muistuttaa pääasjatarkaisuun tyytymistä: asianosainen esimerkiksi nopeasti peruuttaa pikaistuksissa tehdyn valituksen. Tällöin voitaneen suoraviivaisesti soveltaa 7.2 §:n pääsääntöä.

Koska VahL 3:1.1:n soveltamista virkistystilaisuuteen ei ollut aiemmin käsitelty ennakkopäätöksissä tai esitöissä, perusteluissa tarvittiin teleologista tulkintaa sääntelyn päämäärien pohjalta. Toisin kuin hovioikeus, korkeimman oikeuden enemmistö katsoi C:n aiheuttaneen vahingon työssä. A Oy:llä olisi siis ollut oikeus saada vahingonkorvaus B Oy:ltä.⁴⁷

Kohdissa 48–50 enemmistö tekee yhteenvetoa ja seuraavan johtopäätöksen:

Koska A Oy:llä on ollut perusteltu aihe oikeudenkäyntiin, sillä on edellä kohdissa 22–25 todetuilla perusteilla oikeus saada B Oy:ltä korvaus oikeudenkäyntikuluistaan käräjä- ja hovioikeudessa.

Tämän jälkeen enemmistö käsitteli lyhyesti kulukorvauksen määrää. Johtopäätösosassa enemmistö siis loikkasi yli sen kohdassa 24 mainitun kysymyksen, oliko perusteita määrätä kulukorvauksesta toisin oikeudellisen epäselvyyden (8 a §) tai ilmeisen kohtuuttomuuden (8 b §) vuoksi.

Nähdäkseni kuluratkaisua olisi pitänyt vielä arvioida nimenomaan OK 21:8 a:n kannalta, sillä lainkohdan soveltaminen ei ollut mitenkään pois suljettua.⁴⁸ Tämän poikkeussäännöksen nojalla tuomioistuin voi antaa kuluratkaisun, joka *ei seuraa* sen tosiasiallisesta antamasta pääasialliseksi. On johdonmukaista ja aineellisesti reilua, että säännöksen nojalla tuomioistuin voi myös antaa kuluratkaisun, joka ei seuraa hypoteettista pääasialliseksi. ”Crosskart”-tapauksen oikeuskysymys isännänvas-

tuusta vaikuttaa niin epäselvältä, että *kulukorvauksen alentamiseen tai kulujen kuittamiseen olisi ehkä ollut syytä*.⁴⁹ Institutionaaliset oikeuslähteet eivät antaneet selvää vastausta, enemmistö pohti kysymystä yli 20 perustelukohdan verran ja hovioikeus oli eri kannalla kuin korkeimman oikeuden enemmistö.⁵⁰

Myös vähemmistön mukaan kysymys käräjä- ja hovioikeuskuluista palautui OK 21:7.2:n tulkintaan. Lainkohta antaa tuomioistuimelle laajan harkintavallan ja mahdollistaa OK 21 luvun muiden säännösten huomioinnin. Jo ennakkopäätöksen KKO 1996:131 mukaan viime kädessä kuluratkaisua voidaan perustaa kohtuusharkintaan. Vähemmistö totesi tapauksen oikeudellisesti niin epäselväksi, että kummallakin oli ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin. Vähemmistö ei pitänyt tarpeellisuutta muutoilla hypoteettista pääasialliseksi, koska kulut piti kuitata jo 8 a §:stä ilmenevän periaatteen ja kohtuusharkinnan perusteella.

Korkeimmissa oikeudessa koituneisiin kuluihin sovellettiin OK 21:7.2:ää.⁵¹ Enemmistö tuomitsi B Oy:n korvaamaan A Oy:n kulut hypoteettisen pääasialliseksi ratkaisun perusteella, kun taas vähemmistö olisi kuitannut kulut yllä mainituista syistä. Enemmistön ratkaisua voidaan kritisoida samoista syistä kuin sen käräjä- ja hovioikeuskuluja koskevaa ratkaisua.

Kaiken kaikkiaan enemmistön kanta sisältää melko selvän oikeusohjeen. Kun valituksen tai kanteen *peruutus johtuu välisattumasta, joka ei*

⁴⁷ Tässä artikkelissa ei ole mahdollista arvioida huolellisesti vahingonkorvauslain tulkintaa. Sinänsä enemmistön tulkinta merkitsee VahL 3:1.1:n sanamuodon venyttämistä, mutta lainkohta tulee jo esitöidenkin mukaan ymmärtää pikemminkin väljästi kuin suppeasti, ks. Hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi 187/1973 vp s. 16. Kohdan 38 mukaan kyse on sen punninnasta. ”onko vahinkoa aiheuttaneella toiminnalla sellainen liityntä työntekijän työhön, että riski vahingosta on perustellumpaa asettaa työnantajan kuin työntekijän kannettavaksi”. Kohdan 41 mukaan vahinkoriski kuuluu lähtökohtaisesti työnantajalle, kun työntekijä osallistuu työsuhteen johdosta toimintaan, joka edistää nimenomaan työnantajan intressejä. Tässä tapauksessa virkistystilaisuus B Oy:n yhteistyöyritykselle ja omille työntekijöille liittyi B Oy:n intresseihin. Ks. myös *Koulu* KKO 2019:42.

⁴⁸ Soveltamiselle ei ollut prosessuaalista estettä, koska tuomioistuin voi soveltaa 8 a §:ää jopa ilman asianosaisen vetoamista. Ks. KKO 2005:15.

⁴⁹ Vrt. *Koulu* KKO 2019:42, jonka mukaan on vallitsevan tulkinnan suora sovellus eikä merkitse mitään uutta. Näen pikemminkin niin, että enemmistö vie vallitsevan tulkinnan eli hypoteettisen pääasialliseksi seuraamisen erittäin pitkälle.

⁵⁰ OK 21:8 a:n soveltamisesta ks. HE 107/1998 vp s. 19; *Halioki* DL 2000 s. 225. ”Crosskart”-tapaus muistuttaa nähdäkseni ennakkotapauksia KKO 2002:89 ja KKO 2002:114, joissa kulut kuitattiin 8 a §:n nojalla. Niissäkin täytyi valita sinänsä mahdollisista ratkaisuvaihtoehdoista se, joka merkitsi parhaiten perusteltua riskinjakoa reaalistien argumenttien valossa.

⁵¹ Tämä perustuu OK 21:16:ään ja sen esitöihin (HE 191/1993 s. 21). Normin paikantaminen on siis yksinkertaisempaa kuin käräjä- ja hovioikeuskulujen kohdalla.

merkitse kummankaan tosiasiallista voittoa, kulu-
ratkaisu seuraa hypoteettista pääasiallisen puuttuessa.⁵²
Mutta jos vähemmistön lausunnon ja tämän artik-
kelin argumentit ovat osuvia, ne saattavat horjuttaa
ratkaisun ennakkopäätösarvoa. Toisin sanoen 7 §:n
2 momentin soveltamisessa voitaneen antaa 8 a ja
8 b §:lle suurempikin merkitys kuin enemmistö
niille antaa.⁵³

6 Oikeustilan hahmotus

Johdannossa muotoillun tehtävän mukaisesti täs-
sä yritetään luoda käyttökelpoinen systemaattinen
kehikko kulukysymysten yhdelle osa-alueelle. Kehi-
kon tarkoitus on ensinnäkin opastaa päätöksente-
kijää parhaalle polulle eli tapaukseen soveltuvien
normien luo. Toinen tarkoitus on määrittää, mitkä
normit ovat polulla ensisijaisia ja mitkä toissijai-
sia.⁵⁴ Kehikon muotoiluun liittyy kiinteästi OK
21:7.2:n tulkinta eli sisällön antaminen erityisen
syyntä käsitteelle.

Kehikon kuvaamissa tilanteissa tuomioistuin
joutuu antamaan kuluratkaisun asiassa, jossa pää-
asiallisen puuttuessa ei ole. (Kuitenkin ulkopuolelle jäävät
tapaukset, joissa tuomioistuin jättää kanteen tut-
kimatta ja soveltaa OK 21:7.1:ää. Lisäksi kehikko
kattaa eräät valituksen peruuttamiset.) Johdantolu-
vun yleissilmäyksessä tilanteet jaoteltiin kanteen,
hakemuksen ja valituksen peruuttamisiin sekä
sovintotapauksiin. Tällainen jako ei kuitenkaan ole
ratkaisutoiminnan kannalta mielekäs. On ilmennyt,
että valituksen peruuttamisen jälkeen voidaan sovel-

taa samanlaisia normeja kuin sovintotapauksessa.
On myös ilmennyt, että tapausta KKO 2019:59
("Rakennusvirheistä ja petoksesta") arvioitiin eri
normien valossa kuin toisenlaisia kanteen peruutta-
misiä. Johdannossa mainitut kategoriat onkin syytä
niputtaa ja pilkkoa eri tavoin.

Tärkein jakolinja lienee se, onko ensiprosessi
syrjäytynyt toisen prosessin tieltä. Tällä tarkoiteta-
aan, että ensiprosessin kantaja päättää ajaa pääasi-
avaatimustaan toisessa prosessissa, joka perustuu
osin samoihin tosiseikkoihin. Ensiprosessin syrjäy-
tyminen voi tapahtua kanteen, hakemuksen tai jopa
valituksen peruuttamisella. Toinen prosessi voi olla
rikos- tai siviiliprosessi. (Voidaan ilmaista niinkin,
että näissä tilanteissa pääasiallisen puuttuessa vain
väliaikaisesti, mutta ilmaus on hieman epätarkka.⁵⁵)

Ensiprosessin syrjäydyttyä toisen tieltä kuluratkaisuu-
n sovelletaan OK 21:7.2:ää. Lainkohta saa
tässä yhteydessä erityisen sisällön, kuten ennakkopäätöksen "Rakennusvirheistä ja petoksesta" oikeusohjeesta ilmenee. Tuomioistuimen ei pidä muotoilla hypoteettista pääasiallisen puuttuessa, eikä prosessinulkoista tulosta (tosiasiallista voittoa) ole olemassa. Tällöin ei siis poiketa lainkohdan pääsäännöstä, vaan peruuttaminen katsotaan häviöksi. Tämä kategoria poikkeaa monista muista peruuttamistapauksista, esimerkiksi tapauksesta KKO 2019:63 ("Alzheimer"). Tapauksessa "Alzheimer" hakemuksen peruuttanut A joutui kuluvastuuseen tuomioistuimen harkittua prosessinulkoista tulosta ja hakemuksen aiheellisuutta. Sen sijaan silloin, kun ensiprosessi on syrjäytynyt toisen tieltä, tuo-

⁵² Ruotsissa tällaisia tapauksia on käsitelty perusteellisesti *Peter Westberg*, Rättegångskostnadsansvar och riskfördelning – några anmärkningar om rättegångskostnadsfördelningen vid återkallelse av talan i dispositiva tvistemål, JT 1995/96 s. 381–396. Hän suosittelee välisattumatilanteisiin enemmän kulujen kiittausta kuin hypoteettisen pääasiallisen puuttuessa seuraamista, ks. s. 391–395. Vrt. toisin *Henrik Bellander*, Rättegångskostnader, Iustus Förlag 2017 s. 305–315. Ruotsalainen lainsäädäntö vastaa tältä osin suomalaista.

⁵³ Herää kysymys, pitääkö poikkeamisperusteet huomioida pääasiallisen puuttuessa huolellisen kuvittelun jälkeen vai ylimalkaisemman arvion pohjalta (kuten vähemmistö teki). Yleensäkin se, kuinka tarkkaan kuluratkaisua tulee harkita, riippuu prosessiekonomian ja tuomio-oikeellisuuden punninnasta. Sinänsä riidan oikeudellinen epäselvyys voi käydyä ilmeiseksi jo ennen, kuin pääasiallisen puuttuessa kuvitellaan loppuun asti. Kuitenkin 8 a ja 8 b §:ien soveltaminen merkitsee lähtökohtaisesti kulukorvauksen alentamista ja vain poikkeuksellisesti kulujen kiittausta, ks. HE 107/1998 vp s. 19 ja LaVM 5/1998 vp s. 5. Hypoteettinen pääasiallisen puuttuessa pitää siis pääsääntöisesti ajatella huolella sen selvittämiseksi, kummalle tulevaa kuluvastuuta kenties alennetaan.

⁵⁴ Systematisoinnista ks. esim. *Raimo Siltala*, Oikeudellinen tulkintateoria, Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004 s. 482–485.

⁵⁵ Toisen prosessin pääasiallisen puuttuessa ei ole käsitteellisesti aivan sama kuin ratkaisu, joka ensiprosessissa olisi tullut. Ilmaus ei myöskään kata kaikkia erikoistapauksia.

mioistuin ei tee aineellista harkintaa. Nähdäkseni ero on selvä ilman prejudikaattien ylitulkintaa tai rivien välistä lukemista.

Kuten luvussa 2 todettiin, on hieman epäselvää, kuinka laajasti ratkaisun ”Rakennusvirheistä ja petoksesta” oikeusohjetta sovelletaan. Sitä sovelletaan ensiprosessin kuluratkaisuun ainakin, kun toinen prosessi on vielä vireillä. Mielenkiintoinen ”happotesti” olisi, että korkein oikeus joutuisi arvioimaan ensiprosessin kuluja, kun kantaja on peruuttanut kanteensa ja pian saanut rikosprosessin asianomistajana haluamansa lainvoimaisen tuomion. Noudattaisiko korkein oikeus asettamaansa laajaa oikeusohjetta, vai käyttäisikö se distinktiota päästäkseen ehkä aineellisesti kohtuullisempaan tulokseen?

Toisessa kategoriassa pääasialkaisu puuttuu muusta syystä kuin ensiprosessin syrjäytymisen vuoksi. Lyhyemmin voisi sanoa, että tässä kategoriassa *pääasialkaisu jää puuttumaan*: Asianosaiset ovat ehkä sopineet asian. Kanne, hakemus tai valitus on voinut johtaa tyydyttävään prosessinulkoiseen tulokseen. Kantaja, hakija tai valittaja on kenties kokenut prosessin jatkamisen toivottomaksi. Kuluratkaisuun sovelletaan sovintotapauksissa oikeuskäytännön muotoilemia normeja, kanteen tai hakemuksen peruuttamisen jälkeen OK 21:7.2:ää sekä valituksen peruuttamisen jälkeen etupäässä samaa lainkohtaa.

Merkittävää on, että normien sisältö eli itse ratkaisuperusteet ovat samankaltaisia kaikissa tapauksissa, joissa pääasialkaisu jää puuttumaan. Ne voidaan yleistää etenkin ennakkopäätösten KKO 1996:131 ja KKO 2019:42 (”Crosskart”) pohjalta. Pääasialkaisu korvikkeeksi voi tulla hypoteettinen pääasialkaisu tai prosessinulkoisen tulos.⁵⁶ Oikeudellisen epäselvyyden ja eräiden muiden perusteiden nojalla voidaan antaa kuluratkaisu,

joka ei seuraa pääasialkaisu korviketta. Viime kädessä kuluratkaisu voidaan perustaa kohtuusharkintaan, joka soveltuvin osin noudattelee OK 21 luvun säännöksiä.⁵⁷

Ratkaisuperusteiden painoarvot toki vaihtelevat eri asiayhteyksissä. On mahdollista muotoilla etusijojen ja pääsääntöjen järjestys, mutta se on vain lähtökohtainen. Eräs merkittävä konteksti on asian laatu: dispositiivisessa asiassa tulee OK 21:1:n pääsääntöön vuoksi pitkälti seurata pääasialkaisu korviketta; indispositiivisessa asiassa taas tulee olla uskollinen eri pääsääntölle eli kuittaukselle. Indispositiivisessa asiassa pääasialkaisu korviketta ei siis tarvitse seurata yhtä usein. Merkitystä täytyy antaa myös sille, että OK 21:7.2:n pääsääntöksi on valittu peruuttajan kuluvastuu. Tämä toteutuu tulkitsemalla, että *mittarien antaessa mitäänsanomattomia tuloksia kuluratkaisu tehdään peruuttajan vahingoksi*.

Toiseksi on epäselvää, onko hypoteettinen pääasialkaisu todella ensisijainen mittari verrattuna prosessinulkoiseen tulokseen ja kohtuusharkintaan. Luvussa 2 ilmeni, että ainakin sovintotapauksissa myönteiselle vastaukselle on vankka institutionaalinen tuki. On perusteltua arvioida samoin kanteen tai valituksen peruuttamista dispositiivisessa asiassa.⁵⁸ Indispositiivisessa asiassa on sitäkin suurempi syy väittää, että tuomioistuimen käsitys asiasta on tärkeämpi kuin asianosaisten toiminta. Kuten luvussa 2 todettiin, hypoteettinen pääasialkaisu on kuitenkin harvoin muotoiltavissa – tämä mittari on usein mitäänsanomaton. Pääasialkaisu puuttuessa kuluratkaisu perustuukin käytännössä useimmiten kohtuusharkintaan taikka sovinnon ja vaatimusten vertailuun.⁵⁹

Edellä hahmoteltua oikeustilaa havainnollistaa seuraava kaavio:⁶⁰

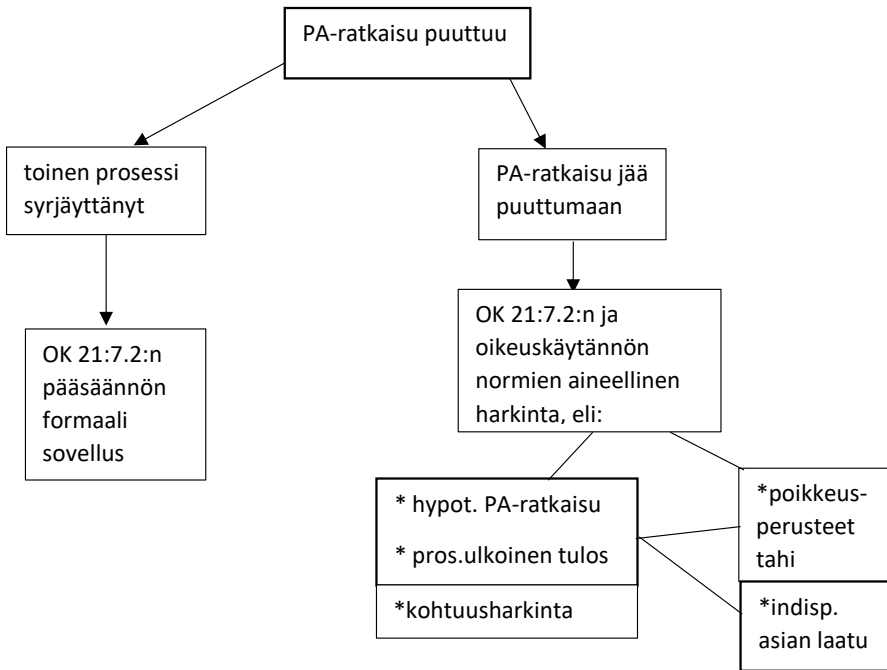
⁵⁶ Prosessinulkoisen tulos määritetään esimerkiksi sovintotapauksessa vertaamalla alkuperäisiä vaatimuksia sovintoon, kanteen peruuttamisen jälkeen tarkastelemalla asianosaisten toimintaa kanteen johdosta sekä hakemusasioissa tarkastelemalla hakemuksesta johtuneita muutoksia. Prosessinulkoisen tulos tarkoittaa samaa kuin tosiasiallinen voitto, mutta lienee osuvampi termi etenkin indispositiivisiin asioihin.

⁵⁷ Tällainen kohtuusharkinta sisältää 8 a §:n ja muiden poikkeamisperusteiden harkinnan.

⁵⁸ Useinhan kanteen tai valituksen peruuttaminen johtuu juuri sovinnosta. Hypoteettisen pääasialkaisu etusijaa vahvistaa myös ratkaisu ”Crosskart”.

⁵⁹ Ks. esim. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke: Oikeudenkäyntikulut, 2011 s. 193.

⁶⁰ Kaavio on pääpiirteittäin eikä sisällä kaikkia tekstissä esitettyjä varauksia.

7 Lopuksi

Oikeudenkäyntikuluista ja korkeasta prosessikynnyksestä on viime vuosina käyty melko vilkasta keskustelua.⁶¹ Keskeisiä ehdotuksia ovat olleet kulukorvausten tai asianajopalkkioiden taksoitus sekä OK 21: 8 b:n uudistaminen. Tässä artikkelissa käsiteltiin *de lege lata* pienempiä ja vähemmän arvoherkkiä kulukysymyksiä. Pääasialkaisuun puuttuessa kuluratkaisua on liki mahdotonta ennakoida pelkän lakitekstin perusteella. Huolellinen perehtyminen ennakkopäätöksiin mahdollistaa sen, että näitä ratkaisuja voidaan ennakoida siinä määrin kuin kuluratkaisuja yleensäkin. Tämä artikkeli toimii johdatuksena uudempien ja vanhempien ennakkopäätösten ymmärtämiseen. Artikkelin käsitteet *syrjäytynyt ensiprosessi, puuttumaan jäävä pääasialkaisu* ja *prosessinulkoisen tulos* voivat helpottaa oikeuskysymysten hahmotusta ja täsmällistä keskustelua.

Jos lainsäätäjät päätyvät uudistamaan OK 21 lukua, pitäisikö muuttaa myös peruuttamis- ja sovintoti-

lanteiden sääntelyä? Kysymys ansaitsisi laajemman tarkastelun, mutta nähdäkseni näitä tilanteita on käsitelty tyydyttävästi nykyisenkin lainsäädännön vallitessa. Toki laissa olisi hyvä mainita informatiivisesti, että sovintotapauksessa pelkkä kuluratkaisu voidaan jättää tuomioistuimen harkintaan. Harkitsemisen arvoinen uudistus olisi, että tuomioistuin saisi siirtää syrjäytyneen ensiprosessin kuluratkaisun toiseen oikeudenkäyntiin. OK 21 luvun merkittävillä uudistuksilla olisi tietenkin heijastusvaikutuksia myös kuluratkaisuihin pääasialkaisuun puuttuessa. Tämä tulisi muistaa mahdollisessa lainvalmistelussa.

Yleisesti ottaen kyse on kuitenkin sellaisesta kulukoneiston osasesta, joka toimii nykyisinkin kelpoisesti. Toki korkeimman oikeuden ja oikeuskirjallisuuden tulee pitää tämäkin osanen mielessä ja toisinaan hienosäätää sitä.

Jaakko Markus

⁶¹ Ks. esim. Saarensola 2017, 1–14, 271–295; Jukka Siro – Mikko Aaltonen, Riita-asiat tuomioistuimissa 2000-luvulla, LM 6/2019 s. 758–782, siinä s. 780–781; Jokela 2019 s. 359–364 ja siinä mainitut lähteet.